

Op adem komen op

Heerlijk fris. Bijna nergens in Europa is de lucht zo schoon als rond El Turbón.

El Turbón

Een solitaire kolos in de vorm van een hoefijzer. Een magische berg ook, waar goden, heksen en rovers huisden. Christien van den Berg gebruikt de Turbón om haar longen in conditie te houden. "Hier is de schoonste lucht van Europa."

TEKST & FOTO'S FLORIEN VAN REES

Daar ligt ie, als een versteende olifant, verheven boven alles om 'm heen, de machtige Turbón, een eenzame kale reus van bijna 2500 meter hoog aan de zuidrand van de Aragonese Pyreneeën. De Turbón is zo dominant aanwezig dat je 'm op wilt zodra je hem ziet.

Op een niet al te hete dag start een groep van zeven wandelaars en hond Nielson bij Plano de la Muria, een weelderige plek in het bos. De picknicktafels zijn nog onbezet op dit vroege uur, uit een kraan komt een

krachtige straal bronwater, we vullen onze flessen ermee. De activiteiten verstoren kennelijk de rust van wat campers op het terrein, ze schuiven verstoord een gordijntje open.

"Het eerste halfuur is inlopen", zegt begeleidster Christien van den Berg, en we kunnen inderdaad rustig op gang komen op een breed pad door het bos. Christien maakte de gang naar de top van de Turbón al meer dan twintig keer. En dat is bijzonder, want ze heeft zware astma. Acht jaar geleden vestigde ze zich in het

← Canaleta el Cornillo is moeilijk toegankelijk en steil.

↑↑ Op de achtergrond, in het noordoosten, het nationaal park Aigüestortes.

↑ De flanken van de Turbón staan in augustus vol edelweiss.

nabijgelegen Laspaúles-Neril, noodgedwongen, als luchtvluchteling. Ze had een goede baan in Rotterdam, tot ze, mede door de luchtverontreiniging, ziek werd. Toen medicijnen niet meer hielpen en ze niks meer kon, ging ze op zoek naar een gezonde plek voor haar longen. Wadden, Ardennen, Harz, Alpen ... ze moest steeds verder van huis. Na de Franse Pyreneeën was het uiteindelijk aan de Spaanse kant van het gebergte waar ze weer kon ademen. Daar woont ze nu, op 1500 meter hoogte. “In de schoonste lucht van Europa”, aldus Christien. “Aan beide kanten van de Pyreneeën is weinig industrie. En, anders dan bijvoorbeeld de Alpen, vormen de Pyreneeën een smalle bergketen, waardoor de vervuiling die er is, niet blijft hangen.” Behalve op het gebied van luchtkwaliteit zijn er ook

zichtbare verschillen tussen de Spaanse Pyreneeën en bijvoorbeeld de Alpen en de Dolomieten. De bergketens hier zijn wat groener en minder grillig. Maar vooral: het is beduidend rustiger, en bezoekers uit het buitenland zijn er al helemaal nauwelijks.

Klimmen op je knieën

De schoonste lucht wil Josep Ramon Miró, meteoroloog aan de universiteit van Barcelona, het niet noemen.

“Maar de luchtkwaliteit rond de Turbón is inderdaad zeer goed”, zegt hij. “De lucht is schoon door de positie van de Turbón ten opzichte van de Ebrovallei. De enige grote stad in het dal is Zaragoza, in het midden. De vervuiling waait door de vallei via stromingen die nooit het gebied van de Turbón bereiken. En de lucht is over het algemeen droog, omdat die weinig invloed ondervindt van stromingen vanaf de Middellandse Zee en de Atlantische Oceaan.”

De Turbón is zo dominant aanwezig dat je 'm op wilt zodra je hem ziet

Door die uitzonderlijke omstandigheden kan Christien ook de lange, steile klim aan — en alles daarna — die volgt op het halfuur inlopen. Het pad voert door een smalle kloof, dicht begroeid met verschillende bomen die scheef uit de rotswanden komen en hoge, bloeiende planten. Een fijne plek, maar om je heen kijken tijdens het lopen is niet verstandig: alle aandacht is nodig voor het klauterwerk. Een enkel blok is zo hoog dat je er met je knieën op moet klimmen. Hond Nielson moet zelfs een keer omhoog geduwd worden. Oppassen ook waar je je aan op wilt trekken, want pak je per ongeluk een dode tak dan val je achterover als ie afbreekt. Achterover vallen door de zware rugzak is een ander gevaar. Op deze manier gaat het in korte tijd zo'n vierhonderd meter omhoog, zwaar, lastig, avontuurlijk. Het pad dat volgt richting de boomgrens is bezaaid met dennenappels. Vanaf een richel worden we lange tijd gadeslagen door een groep gemzen. Wij kijken terug.

Edelweiss en gieren

Daarna opent zich een nieuw landschap, een ruige kaalte, met niets. Los gesteente met hard gras waartussen alleen edelweiss nog wil groeien. Naar het zuiden kijkend is goed te zien dat de Turbón op de rand van de Pyreneeën ligt; het gebergte loopt snel af richting de groene vlakte. In de hoogte zweven twee vale gieren. Als ze landen op een lager gelegen rots, haalt iemand een verrekijker uit de rugzak. De kijker gaat van hand tot hand, want op de landplek van de gieren zitten er niet twee, maar zes.

Ze rommelen wat met elkaar, gaan eens wat verzitten. Het is een machtig gezicht als de vogels om beurten hun enorme vleugels spreiden en de lucht in gaan.

Kwellingen

Wegwijzers zijn er nauwelijks, wel steenmannetjes, heel veel. Vandaag zien we de route naar boven wel, hoewel de top in een wolk zit, maar wanneer de hele berg in nevel is gehuld, zullen de mannetjes zeker van pas komen.

Over een stille steenvlakte gaat het recht op de wand af, kort voor de wand naar links en weer naar rechts voor het laatste pad naar de top. De windjacks gaan aan, want het waait stevig en hoewel het hoogzomer is, is het maar een graad of twaalf. Zo erg als de meteorologische kwellingen waaraan de Turbón waarschijnlijk zijn naam dankt (*turbones* is Latijn voor wervelwinden) is het niet, maar lekker is anders. Jammer ook dat die wolk maar niet verdwijnt als we bovenop staan, op 2492 meter. Geen zicht. Ook geen topboek om onze namen in te schrijven. "Vorige keer was het er nog", zegt Christien. "Een stalen kistje, tussen de gestapelde stenen." Geen boek, wel een kerststalletje. En een zakje fruitsnoep dat rondgaat, *sabores de la Ribagorza* staat erop, smaken uit deze streek.

Geheimzinnig

De Turbón heeft de vorm van een hoefijzer. We zijn gekomen via de oostelijke kant, we gaan terug via de westelijke kant. "Er zijn verschillende manieren waarop je naar boven kunt", vertelt Christien. "De route van vandaag, met startpunt bij La Muria, is mijn favoriet omdat die het meest gevarieerd is. Er zijn delen bos en ruige stukken, soms is het steil, dan weer vlak. En het is een ronde, dus niet twee keer hetzelfde."

De grote, diepe centrale kom van het hoefijzer, de Coma de San Adrián, is een fascinerende plek. Beetje geheimzinnig, doodstil, gieren die rondcirkelen, rotsen met een smalle doorgang als een poort... genoeg redenen voor het ontstaan van mythen en legenden. Goden zouden er hun bliksemschichten smeden om die vanaf de top over de dorpen te slingeren. Heksen zouden er ook zijn geweest. Ze kwamen elke week en op kerstavond bijeen om rond een vuur te dansen en de duivel te eren, die in een grot in de berg woonde. Later was de berg een verblijfplaats van rovers. Natuurlijk is er ook een weergezegde: "Ligt de Turbón in de wolken, dan komt er storm in Aragón." Dat komt niet uit; de top van de berg zal deze hele dag bedekt blijven, beneden schijnt overal de zon.

Natte poten

Nielson is een gekruiste toller, maar gedraagt zich als een herdershond. Hij maakt dubbele meters om het groepje wandelaars bijeen te houden, rent van de voorste naar de achterste en terug. Soms is ie even verdwenen om met natte potten weer te verschijnen. Had ie een stroompje

→ Puntige tandjes aan de rand van de Coma de San Adrián.

↓ Op de top is het altijd Kerst.

↘ Routebordjes? Zoek het zelf maar uit.

BERGWIJZER

De Pyreneeën vormen de 430 kilometer lange natuurlijke grens tussen Frankrijk en Spanje. De Turbón ligt aan de zuidrand in het centrale deel met de hoogste toppen, in de Spaanse provincie Aragón. Het is een kalksteenmassief op een granieten ondergrond en is van ver te zien. De berg oogt aan alle kanten anders.

BESTE PERIODE

Van mei tot december. In de winter is de Turbón bedekt met sneeuw. Dan kan de tocht op sneeuwschoenen gelopen worden.

GELOPEN WANDELING

Plano de la Muria (1320 m) – Canal de Selva Plana – Canaleto el Cornillo – La Cometa – Castillo de Turbón (2492 m) – Coma de San Adrián – Cap de la Montañeta (1915 m) – Canal de Selva Plana – Plano de la Muria (1320 m).

Ong. 22 kilometer, ↓↑ 1200 m, ong. 7½ uur. Goed het landschap lezen om de paden te herkennen. De klim is deels steil (klauterwerk). Onderweg is geen horeca.

Alternatieven: Je kunt de Turbón ook benaderen vanuit het zuiden in Vilas del Turbón en vanuit het oosten vanaf de Margalita-hut bij het dorp Lleret (nabij Esterún)

ONZE TIPS

Christien van den Berg heeft een klein, 'longvriendelijk' guesthouse in Laspaúles-Neril, Guesthouse Recover (www.guesthouse-recover.com).

In het nabijgelegen Benasque zit de hoofdvestiging van Barrabes, een toffe bergsportwinkel.

KAART

Turbón – Alto Valle de Isábena, Editorial Alpina, 1:25.000. Met gidsje.

gevonden om uit te drinken. Aan de einde van de grote kom moet ie aan de lijn, daar staan wat koeien, witte met grote bellen om de hals.

Op 1870 meter, aan het einde van de Coma de San Adrián waar de rotswanden aan weerszijden afvlakken, komt dan toch het mooie uitzicht. Eerst even terugkij-

↑ De kom in het midden van de berg is een mysterieuze plek. Er zouden goden en heksen hebben gehuisd.

ken, de kom in. Altijd mooi om te zien waar je vandaan bent gekomen. Aan de westkant strekt zich de prachtige keten Posets Maladeta uit, een Parque Natural met hoge toppen zoals de Aneto, met 3404 meter de hoogste van de Pyreneeën. Voor ons, richting het noordoosten, schittert Parque Nacional Aigüestortes, een landschap van voor en achter elkaar schuivende bergen met een groene gloed en toppen tot 3000 meter.

Het pad naar rechts wordt onze afdaling, lang niet zo steil als de heenweg via het *canaletto*. “Die is voor de terugweg echt niet verstandig, veel te steil”, vindt Christien. Het gaat goed met haar. Drie dagen eerder had ze een astma-aanval, in Nederland zou ze daarna weken niets kunnen, maar in de schone lucht rond de Turbón herstelt ze snel en heeft ze zelfs genoeg adem om te praten tijdens het lopen. “Tochten maken is voor mij meer dan alleen genieten, ik breng er ook mijn longen mee in betere conditie.”

Het laatste half uur is uitlopen, over hetzelfde brede bospad waarover we acht uur geleden inliepen. En vulden we vanochtend onze flessen met het koude bronwater, nu wassen we ons ermee. De campers op het terrein zijn vertrokken. ■